

Asmeninė vertybė, ją ryškinantys klausimai ir mūsų gyvenimo rūpesčiai

Kuri vertybė jums kertinė, visas kitas aprėpianti?

Į kurį klausimą norėtumėte atrasti atsakymą?

Iš kokių savo rūpesčių, klaidų ir išgyvenimų galėtumėte pasimokyti?

Pristatysiu kaip tiriant gyvenimą praverčia gyvenimiški duomenys: vertybės, klausimai, rūpesčiai, klaidos, išgyvenimai. Noriu pabrėžti, jog šiais kasdienybės reiškiniiais susipina įvairūs laiko mąstai. Klaidai užtenka akimirkos. Išgyvenimu įamžiname valandėlę. Rūpesčiai gali būti vienadieniai nors ir nebūtinai. Prasmingą klausimą galime gvildinti ištisius metus. O savo kertinę vertybę galime ryškinti visą gyvenimą. Galime rūpesčiais gyventi, klausimais mokytis, vertybėmis bręsti amžinai jau čia ir dabar.

[brėžinys]

Dvylika metų savo įmone "Minčių sodas" telkiau ir aptarnavau anglų kalba vadinamus "independent thinkers", tai yra, savarankiškai mąstančiuosius ar tiesiog šviesuolius. 2004 m. subūriau internetinio darbo grupę palaikyti Franz Nahrada, kaip ryškų šviesuolį. Nenorėjau grupę pavadinti pagal kurį nors laikiną Europos Sąjungos projektą, užtat vardui parinkau jam asmeniškai svarbiausią sąvoką, "global villages", tai yra, į pasaulį įsitraukę kaimai ar tiesiog šviesūs kaimai. Įpratau šviesuolių klausti, Kuri vertybė jums kertinė, visas kitas aprėpianti? "Minčių sode" kiekvienas galėjo vadovauti savo vertybę puoselėjančiai darbo grupei. Įsteigiau daugiau kaip dvidešimt darbo grupių.

Surinkau iš daugiau kaip 700 žmonių jų kertinę vertybę. Kartais atsakydavo vienu kitu žodžiu. Pavyzdžiui, mano vertybė, tai gyventi tiesa. Kartais atsakydavo gyvenimo dėsniu, pavyzdžiui, mylėk artimą kaip save patį. Kartais tuos kelis žodžius paaiškindavo keliais sakiniais.

Vieni savo vertybę jau buvo nuodugnai išmąstę. Kiti jautė, kokia jų vertybė, bet dar nebuvo ją įvardinę. Pasisakydavo, niekas manęs dar šito nepaklausė! Jaunimas ir dalis suaugusių neturėjo kertinės vertybės.

Kada prašydavau sutikimo viešinti jų vertybę, turbūt 98% sutikdavo. Mat, nesijausdavo, kad jų vertybė juos varžytų, ir ja netgi džiaugdavosi. Ogi šiaip žmonės nelinkę, kad juos kaip nors rūšiuotų.

Tuo pačiu jų klausdavau: Į kurį klausimą norėtumėte rasti atsakymą? Patikslindavau, kad tai turėtų būti klausimas, į kurį dar nežino atsakymą, ir kuriam tikrai norėtų rasti atsakymą, žodžiu, kurį norėtų sėkmingai gvildinti. Surinkau klausimų iš maždaug 200 žmonių. Sutikdavau daug žmonių, turinčių vertybę, bet neturinčių klausimo, tačiau labai nedaug žmonių turinčių klausimą, bet neturinčių kertinės vertybės.

[brėžinys]

Man rūpėjo, kad "Minčių sodo" šviesuoliai viešai gvildentų savo klausimus. Kadaisė Massachusetts technologijos instituto medijų laboratorijoje aptikau įspūdingą jos tyrinėtojų klausimų sąrašą. Vilniaus

Gedimino technikos universitetas galėtų skelbti savo mokslininkų vertybių ir klausimų sąrašą. Štai keli pavyzdžiai iš mūsų Filosofijos ir komunikacijos katedros.

Žmonės atsakydavo paprastai ir nuoširdžiai. Visų kertinės vertybės yra gražios. Piktų ar savanaudiškų vertybių nesulaukdavau.

Visų kertinės vertybės yra skirtingos. Du žmonės įvardinę "laisvę" visgi ją savaip supranta. Bendraujant su kitais svarbiau išsiklausyti į jų kertines vertybes negu kad beviltiškai stengtis jiems įpiršti savo.

Kertinė vertybė kaip ir nesikeičia. Ji nebent tikslėja, aiškėja, ryškėja, o mes kartu amžinai bręstame ir vis labiau savaip išsiskiriame iš kitų. Ji išsako, kokios meilės pasigendame, kokia esminė pasaulio yda. Pavyzdžiui, jei trokštu gyventi tiesa, tai mane glumins pasitenkinimas melu. Kertinė vertybė yra žmogaus stiprioji pusė, bet taip pat silpnioji pusė. Aš, gyvendamas tiesa, jos nerasdamas, galiu ją savaip prisikurti.

Kertinė vertybė apibrėžia žmogų taip, kaip norėtų būti kitų suprustas. Ja vis labiau pažįsta save, kaip antikos graikai mokydavo. Jinai jį visaip atstoja, kaip jisai kalbėtų ir pasielgtų ir mąstygtų. Tai jo asmenybė, siela, savastis. Jinai yra išskirtinė, bet visgi bendrai galiojantis dėsnis. Užtat jisai ja gali gyventi sąmoningai, bendru žmogumi, ne paskiru žmogumi. Ją įvardinęs gimsta antrą kart, kaip Kristus moko. Įsirašo į Gyvenimo knygą. Tarsi įgauna jo esmę išsakantį indėnišką vardą, Alacho arba Šivos vardą. Įsivaizduoju, Dievo kertinė vertybė yra visapusiška, besąlygiška meilė, juk visos mūsų kertinės vertybės yra meilės atspindžiai. Jomis švytime tarsi žvaigždės, kiekviena iš savo taško aprėpianti visą dangų, nejudanti bet užtat ryškėjanti.

[Brėžinys]

Galima manyti, kad kiekviename žmoguje slypi kertinė vertybė, jo likimo ir laisvos valios išdava. Iš kelių tūkstančių pokalbių galiu išvesti lyg ir visiems bendrą raidą, kaip sąmoningėjame. Vieni savarankiškai lekia sąmoningėjimu keliu, o kiti norėtų, kad kiti už juos spręstų, kur eiti. Tačiau kelio atgal į nesąmoningumą kaip ir nėra. Užtat belieka puoselėti bendrystę, kuria uolesni įkvėptų vangesnius.

Visi mąstome, tačiau savarankiškas mąstymas prasideda kada panorime grįžti prie kai kurių minčių, jas savinamės, jas renkame. Jei kasdien įsidėmiame kelias mintis, tai per metus jų prisikaupia tūkstantis. Tenka jas tvarkyti, rūšiuoti, tad vystome vertybes. Šias vertybes deriname, kolei galiausiai atrandame savo kertinę vertybę, galutinį atsakymą į grandinę klausimų, Kodėl? ir Kodėl? O toliau šis klausimas Kodėl? mus veda į nežinojimą. Užtat, atsidavę savo vertybei, atrandame save, tuo pačiu ir suvokiame, kiek daug nežinome. Taip kad galime gyventi klausimais, jais amžinai bręsti ir plėstis, domėtis ko galime pasimokyti iš kitų. Suvokiame bendrystės svarbą, o kartu pavojų savanaudiškai kitus auklėti. Tad iškyla reikalas įsivaizduoti už save aukštesnį požiūrį, tą nežinojimą ar tiesiog Dievą, mus visus

mylintį labiau kaip mes patys save. Parūpi bendrom jėgom į savo bendrystę įtraukti tą nežinojimą dvasią, kad ja kiekviena tiesa taptų prasminga, tuo pačiu suprantama.

[Brėžinys]

"Minčių sode" vystėsi tokia bendrystė. Jos pagrindas, tai bendravimas klausimais. Užtat Lietuvoje pradėjau rengti dirbtuves, kurioje aptariame, ne tai ką žinome, o ką nežinome. Pavyzdžiui, mane šiuo metu domina elgesys ir dorovė: Kaip žmonės elgiasi? ir Kaip jie turėtų elgtis? Pasimokome, kaip įvairiai tokius klausimus gvildinti, ir ypač, kaip remtis gyvenimo duomenimis.

Jau patys mūsų klausimai yra prasmingi duomenys, kuriuos galima bandyti apžvelgti, rūšiuoti ir išvesti. 2011 m. surinkau 44 klausimus iš Occupy Chicago judėjimo dalyvių. Klausimai išsiskiria apimtimi. Vienais tiriamė save, Ką turėčiau veikti? o kitais išsiplečiame, Kaip mudviem bendrauti? Kaip mums bręsti? Kokios visuomenės siekti? Vieni klausimai aptaria dvasios gausą - Kaip mes esame viena? Kas yra gyvybė? - o kiti klausimai dvasios stygių - Kodėl nupuolame? ir kenčiame blogi? Koks mūsų likimas?

Panašu, kad už visų klausimų slypi klausimas išryškinantis mūsų kertinę vertybę: Kas aš esu? Atitinkamai, mūsų kertinėje vertybėje bene glūdi atsakymas į visus mūsų klausimus. Juk savo kertine vertybe save visapusiškai sutelkiame, kaip jautriausias priimtuvas visų gyvenimo pamokų. Iš tiesų, mūsų klausimai labai susiję su mūsų vertybe, tarsi nurodantys, kur ją reikėtų dar paryškinti. Pavyzdžiui, Tadas Snuviškis vertybė, tai bendrystės ieška pagarba gyvybei, visam, kas yra gyva. O jisai klausia, kaip diegti gyvybės vertybę? Manau, būtų naudinga apibūdinti visus įmanomus santykius tarp vertybės ir klausimų.

Juk mes, žmonės, esame pratę sulaukti ir žinoti, užtat mums labai svetimas yra Dievas, kaip amžinas laukimas ir nežinojimas. Mes nežinome, būtent kaip turėtumėme gyventi, kaip judėti tuo nežinojimo keliu. Mes tik žinome, kada nuvairuojame į griovį. Mūsų kertinė vertybė yra tai, ką mes žinome, kuriuo geriausia nusitaikome į nežinojimo kelią. O mūsų klausimai išryškina mūsų vertybės nepakankamumą.

[brėžinys]

Būtų prasminga sukurti kertinių vertybių žemėlapi. Juk jis aprėptų visa tai, kas tik žmonijai gali būti svarbu. Kiekviena kertinė vertybė, pavyzdžiui, "gyventi tiesa", sieja priešingybes - visuomenišką rūpestį ir asmenišką išgyvenimą, atsakymą kaip vertinti ir klausimą ką vertinti, žmonišką sąlygišką žinojimą ir dievišką besąlygišką nežinojimą. Vertybė atstoja mus, o taip pat mus nurodo Dievą. Įsivaizduoju, Dievo išėina už savęs į mus savo klausimu - Ar Dievas būtinas? kuris mumyse prabyla, Kaip jam kiekvieną iš mūsų pasiekti?

Bandžiau kol kas nesėkmingai panagrinėti, kaip mūsų vertybės skaidosi į sandus, kaip antai, gyvenimas

ir tiesa, ir kaip iš sandų susideda kitos vertybės: gyventi nežinojimu, gyventi darna ir t.t.

[brėžinys]

Įdomu, kad kai kurie sandai yra grynų gryniausios sąvokos, kurios remiasi bendriausiomis bendrybėmis - Dievu, gerumu, gyvenimu. Kitus sandus išsako mūsų grynojo proto sandaros, kurių dėka įsivaizduojame Dievo požiūrį; mūsų žmoniškasis samprotavimas, skiriantis vidinius sumanymus ir išorinį elgesį; mūsų bendravimas su vienu kitu asmeniu; mūsų bendruomenė ir bendrystė; ir netgi mūsų pasaulio ir laikmečio ypatumai. Visgi, manau, kad mūsų vertybės yra lygiavertės, ir nepaisant jų įvardijimo, yra visos tiek dangiškos, tiek žemiškos. Pavyzdžiui, draugystė yra labai žemiška, tačiau galima kalbėti ir apie Dievo draugystę.

[brėžinys]

Man labiau sekasi tirti gyvenimo rūpesčius. Klaipėdoje surengiau dirbtuves, Kaip vystosi rūpesčiai? Pirmiausia, naudinga pamąstyti, kas nėra rūpestis - tai kas sprendžiasi savaime (nu, kvėpavimas), arba pagal scenarijų (nuvažiuojame į darbą), arba sprendžiasi iš karto (reaguojame į šviesoforą). Taip pat, nors mūsų pašamonei svarbu, kad būtumėme mylimi, sulauktumėme dėmesio, jaustumėmės nevaržomi, bet tai nelabai gali būti sąmoningi rūpesčiai, juk norime, kad taip būtų savaime, be mūsų pastangų.

Rūpesčiai iškyla kada susiduriame su išimtiniais atvejais su kuriais mūsų įpročiai nesusitvarko. Užtat rūpesčiai mus įpareigoja laike ir erdvėje, pakrauna jausmais. Rūpesčiai mums įsiūlo priežastis, kuriais save kurstome, įtakojame, vairuojame. Klaipėdoje dalinomės rūpesčių pavyzdžiais iš pastarųjų savo gyvenimo dienų. Stengėmės išsakyti ko tiksliau, kokius juos išgyvenome. Paskui stengėmės ko labiau apibendrinti, kokio pobūdžio veiksmą mumyse išjudino.

- Keramikė galvoja, kaip su vyru praleisti sekmadienį. Rūpi išgirsti save, ko nori.
- Grafikai rūpi draugui išsiųsti dovaną. Rūpi neatidėlioti.
- Jam taip pat rūpi pasirengti gerai pravesti piešimo pamoką. Rūpi sutvarkyti.
- Apetito neturinčiam ligoniui rūpi visgi kažką suvalgyti. Rūpi nuteikti save.
- Mokytojai rūpi jaunimą sudominti išvyka į operą. Rūpi nuteikti kitą.
- Keramikei rūpi sutvarkyti kambarį tačiau išsaugoti moksleiviams naudingas medžiagas. Rūpi derinti.
- Dėstytojai rūpi likti neabejingai Lietuvos politikai. Rūpi paprieštarauti.
- Jai taip pat rūpi pasijusti reikalinga Lietuvoje, kaip kurianti pilietė. Rūpi atsiremti į palaikymą.

Pavyzdžiai pradėjo kartotis. Aiškėjo, kad sudėtingesni pavyzdžiai susidarė iš tokių paprastesnių.

Veiksmų rūšyse įžvelgiau man pažįstamą sandarą, 6 besąlygiškumo sąlygas. Tai 4 apimtys: niekas, kažkas, betkas, viskas ir 2 ryšiai: klausimas (didėjantis laisvumas) ir atsakymas (mažėjantis laisvumas). Dievas už sąlygų išsėina į tokias mūsų sąlygas. Atitinkamai galime rūpintis savo ribose:

- Rūpi niekas - rūpi išgirsti save
- Rūpi kažkas - rūpi neatidėlioti

- Rūpi betkas - rūpi sutvarkyti
- Rūpi viskas - rūpi nuteikti save

Ir galime rūpintis savo ryšiais su kitais:

- Rūpi klausimas - rūpi paprieštarauti
- Rūpi atsakymas - rūpi derinti

Tačiau papildomai mums gali rūpėti nuteikti kitą. Čia išlenda dorovės reikalai. Ar mes nuoširdžiai atsisakome savęs ir rūpinamės kitu? Ar mes tikrai išnaudojame kitą savo pačių rūpesčių labui?

Gali papildomai rūpėti atsiremti į palaikymą. Jei pavyksta atsiremti, kaip kad trokšta mūsų pašamonė, tuomet mūsų rūpesčiai išsiriša.

[brėžinys]

Šios aštuonios rūšys sutampa su aštuoniomis klaidų rūšimis, kurias įžvelgiau kada išrašiau savo gyvenimo klaidas ir jas surūšiačiau. Kaip filosofas Stephen Toulmin yra pastebėjęs, grįsdami savo elgesį, jeigu galiojimas pateisina išvedimą, tada iš priežasties galime išvesti padarinį. Panašiai, kada sprendimas taiko dėsni, tuomet lūkesčiai skatina atjautą. Taip yra kada tarnaujame kitam, o kartu ir Dievui. O panašiai, išpuoselėdami save, galime juo labiau tarnauti kitam, išvystydami savo toki tikslą. Tačiau galime ne tik suklysti, bet ir visai nukrypti, jeigu mūsų valią prižiūri nevykusi sąžinė, kuri save nuteikia būtent savo labui nuteikti kitus.

[Brėžinys]

Mūsų brandai ypatingai svarbūs yra išgyvenimai, kuriais pasimokome gyvenimo. Pavyzdžiui, aš kai lankiau ketvirtą klasę pradėjau keiktis, kaip kad mano bendraamžiai. Buvau, kaip daugelis, įsimylėjęs Lacie Diaz. O jinai man kartą uždraudė keiktis. Aš jos paklausiau kodėl? Juk visi keikiasi. Ji man pasakė, tau netinka. Jos paveiktas nuo tos dienos nustojau keiktis. Esu surinkęs gerą šimtą tokių gyvenimo pamokų. Kiekvienu atveju, jaučiame meilės palaikymą, tarsi mūsų savasties papildinį, kuriuo galime atsisakyti ankstyvesnio savęs supratimo, užtat save naujai suprasti ir bręsti. Išskyrčiau šešias išgyvenimų rūšis: Išgyvenu esamybę, kaip priežastį, galimybę, kaip sprendimą, ir siekiamybę, kaip pavyzdį. Išgyvenu nesamybę, kaip jautrumą, negalimybę, kaip susitelkimą, ir nesiekiamybę, kaip pasitaisymą.

Įžvelgti dėsningumai po truputį padeda suprasti elgesį ir dorovę. Panašu, kad mūsų klausimai kyla iš mūsų rūpesčių ir juos apibendrina, tad iškelia įtampą tarp to, kaip elgiamės paskira asmenybe ir to, kaip galėtumėme elgtis, bendrus dėsnius taikančiu asmeniu. Išgyvenimais atkartojame ir įsisaviname rūpestį šiuo nauju bendresniu požiūriu. Gyvenimas tokiais bendrais dėsniais naujai įtvirtina ir išryškina mūsų vertybę. Taip amžinai bręstame.

Kviečiu mus kartu rinkti, kaupiti, nagrinėti ir rūšiuoti gyvenimiškus pavyzdžius: klaidas, išgyvenimus, rūpesčius, klausimus ir vertybes. Kviečiu kartu rengti dirbtuves padėti vienas kitam gvildinti savo klausimus.